

Pregledni članak

UDK: 330.341.2:32 ; 330.342.146

doi: 10.5937/ekonhor1302149P

KLJUČNI TEORIJSKI I PRAKTIČNI ASPEKTI DRŽAVNIH NEUSPEHA U SAVREMENOJ EKONOMIJI

Dragan Petrović*

Ekonomski fakultet Univerziteta u Nišu

Predmet ovog rada jeste analiza evolucije pristupa problemu državnih neuspeha. Reč je o fenomenu proisteklom iz koncepcije tržišnih neuspeha, koji se u ekonomskoj teoriji može posmatrati u kontekstu tražanja za novim strategijama političko-ekonomskih mehanizama alokacije resursa. U vezi s tim, posebna pažnja biće usmerena na identifikaciju komponenata institucionalnog uticaja na efikasnost ekonomskih procesa, što najpre podrazumeva generalni osvrt na ulogu države u ekonomiji. Multidisciplinarni pristup istraživanju ovako kompleksnog pitanja, između ostalog, zahteva uvažavanje ključnih informacionih problema prilikom analize ekonomskih funkcija javnog sektora, realno sagledavanje mogućnosti finansiranja mera državne politike, adekvatno vrednovanje uloge političkog procesa i uticaja rentijerski orijentisanog ponašanja državnih službenika, i, u konačnom, pokušaj identifikovanja negativnih eksternih efekata nastalih usled odsustva, ali i prisustva državne koordinacije u ekonomiji.

Ključne reči: državni neuspesi, teorija javnog izbora, mehanizam kolektivnog odlučivanja, informacioni problemi

JEL Classification: D72, D73, D74, H41

UVOD

Pozivi za ograničavanjem aktivnosti države u sferi privređivanja postojali su još u periodu nastanka i ustanovljavanja tržišne ekonomije. Poznato je da su predstavnici fiziokratizma bili saglasni da je zadatak države da obezbedi uslove za funkcionisanje slobodne i neograničene konkurencije. Značaj klasične škole u tom smislu je još važniji imajući u vidu da u ekonomskoj teoriji vlada mišljenje da je ona ponudila suštinske

odredbe o funkcijama države u tržišnoj ekonomiji. A. Maršal je uveo pojam "eksterni efekti", sa namerom da ukaže u kojoj meri oni mogu ograničiti sferu tržišne regulacije. A. Pigou je smatrao da postojanje takvih efekata otežava odvijanje normalnih ekonomskih procesa, umanjujući mogućnosti rasta nacionalnog dohotka (Pigou, 1932, 173). Pomenute konstatacije o tome da tržište ne može svojim slobodnim delovanjem dovesti do optimalne alokacije resursa poslužile su kao osnova za formulisanje pojma poznatog kao tržišni neuspesi.

* *Korespondencija:* D. Petrović, Ekonomski fakultet Univerziteta u Nišu, Trg kralja Aleksandra 11, 18000 Niš, Srbija;
e-mail: dragan.petrovic@eknfak.ni.ac.rs

Postojanje tržišnih neuspeha je ključni argument za intenziviranje državne intervencije, tj. aktiviranje tzv. netržišnih rešenja. Empirijski gledano, tokom

XX veka realno širenje privrednih funkcija države bilo je uslovljeno, pre svega, snažnom privrednom depresijom i burnim ratnim dešavanjima. Međutim, i posle okončanja Drugog svetskog rata, nastavljena je tendencija rasta uloge države u ekonomiji.

Predstavnici liberalnog pravca ekonomske misli oštro su istupili protiv snažne i neprimerene državne intervencije u ekonomskoj sferi društvenog života. Ukazivali su na postojanje negativnih posledica državne aktivnosti, što je pobudilo neke ekonomiste da paralelno kategoriji poznatoj pod nazivom tržišni neuspesi formulišu njoj alternativnu kategoriju tzv. državnih neuspeha. Imajući u vidu navedeno, predmet istraživanja ovog rada usmeren je na ispitivanje potencijalnih faktora relativne efikasnosti tržišnog i državnog mehanizma alokacije resursa, i to u situacijama kada tržište svojim slobodnim delovanjem ne može dovesti do optimalnih ekonomskih i društvenih posledica. Stoga se kao ključna hipoteza od koje se u radu polazi odnosi na to da državna politika, usmerena na korekciju tržišnih neuspeha, može zapravo prouzrokovati još lošije stanje u odnosu na ono koje bi bilo u slučaju odsustva te iste politike. To znači da neuspesi tržišta ne moraju predstavljati *a priori* argument za tzv. netržišna rešenja.

Osnovu ovog istraživačkog pristupa predstavljaju teorijska, strukturna analiza predmeta istraživanja na bazi elaboracije dostupnih sekundarnih izvora. To znači da će, u cilju testiranja navedene hipoteze, biti korišćena empirijska istraživanja različitih autora koji su se bavili ovom problematikom. Potom će se kombinacijom istorijsko-deduktivnog metoda, koji polazi od utvrđenih činjenica, i hipotetičko-deduktivnog, u čijoj su osnovi određene pretpostavke, doći do generalnih zaključaka vezanih za neophodnost državne intervencije u slučaju "otkaza" tržišta. Pri tom će posebna pažnja biti posvećena komparativnoj analizi jedne i druge varijante upotrebe i usmeravanja resursa, što u konačnom treba da ponudi valjan odgovor na pitanje da li je i kada potrebno supstituisati tržište kada ono ne dovodi do Pareto efikasnosti.

POJMOVNO ODREĐENJE TRŽIŠNIH I DRŽAVNIH NEUSPEHA

Na širenje državnog preduzetništva i centralizovane regulacije, predstavnik savremenog liberalizma F. Hajek (2000) gleda, pre svega, kao na proces kojim se narušavaju prava građana i ograničavaju slobode tržišnih učesnika. Njegov rigidni stav protiv državnog intervencionizma počiva na pretpostavci da je tržište superiorniji koordinacioni mehanizam od nepouzdanog državnog planiranja. Logika ovakvog pristupa je da su individue svesne svojih preferencija, troškova i relativnih cena, dok državni planeri ako žele da supstituišu tržišni mehanizam moraju znati daleko više. Dok u cenovnom sistemu svaki pojedinac mora da razume samo svoju sopstvenu situaciju, planer treba da uvaži interese svih. Društveni život, a naročito njegova ekonomska sfera, prilično su kompleksni, iz čega proizilazi da planeri svoje strategije zasnivaju na ograničenim, nedovoljnim i fragmentarnim znanjima i informacijama. Stoga se lako može dogoditi da aktivnosti "dobronamernih" vlada rezultiraju neželjenim posledicama i opadanjem društvenog blagostanja.

Osim informacionih i kognitivnih problema, vezanih za kreaciju i sprovođenje državnih mera u privredi, neophodno je osvrnuti se i na troškove državne regulacije. Za razliku od neposrednih rezultata mešanja u tržišni poredak, koji su u većini slučajeva prilično očigledni, mnogi posredni efekti ostaju nepoznati. Kako tvrdi F. Hajek "nama nije omogućeno da znamo sve troškove uzrokovane intervencijom države u sferi ekonomije" (Хајек, 2006, 75).

Uvažavanje negativnih posledica državne aktivnosti uticalo je na to da se u ekonomskoj teoriji formuliše kategorija tzv. državnih neuspeha. Najpre je C. Wolf (1979) predložio koncepciju netržišnih neuspeha, da bi se kasnije sve više koristio termin državni neuspesi. Fenomen državnih neuspeha implicira to da kad god zakonodavci i članovi vlade donose odluke o intervenisanju povodom određenih tržišnih nedostataka, oni često prave još veće greške (Gunning, 2002). O različitim uzrocima i oblicima državnih neuspeha, između ostalih, pisali su i predstavnici teorije društvenog izbora (Tullock et al, 2002).

Vremenom je problem državnih neuspeha sve više zaokupljao pažnju ekonomista, i to u meri da su neki autori nedostatke državne regulacije stavljali u isti rang sa tržišnim nedostacima. Ima mišljenja da su modeli državnih neuspeha, po svojim zadacima i metodama proučavanja, potpuno analogni teoriji tržišnih neuspeha. Štaviše, umnogome se podudaraju i analitička dostignuća tih modela, kao i njihove slabosti (Bozeman, 2002, 157). Indikativno je i to da su mnogi ekonomisti, koji su ranije zastupali tezu o neophodnosti državne intervencije u ekonomiji povodom tržišnih nedostataka, sada glasnogovornici dijametralno drugačijeg stava: nepovoljne posledice, povezane sa državnim neuspesima, mogu biti ozbiljnije nego što je to u slučaju postojanja tržišnih neuspeha (Радыгин & Энтов, 2012, 6).

Postojanje državnih neuspeha iznova aktuelizuje koncepciju tržišnih neuspeha, zbog čega njihovo međusobno poređenje u izvesnom smislu poprima karakter "većitog" pitanja, čineći i dalje otvorenom diskusiju o tome da li država treba da interveniše uvek kada postoje tržišni neuspesi. Preispitivanje se još više odnosi na to koje teorijske pretpostavke stoje u osnovi koncepcije o državnim neuspesima.

Realno suočavanje sa tržišnim neuspesima uticalo je na pojavu teorijskih modela po kojima država pomoću netržišnih metoda može obezbediti tržišnu ravnotežu. Pozitivan stav o potrebi mešanja države u slučaju tržišnih nedostataka imali su, manje ili više eksplicitno, i mnogi predstavnici vladajuće ekonomske teorije počev od tzv. marginalističke revolucije. Nagomilano iskustvo o brojnim državnim neuspesima aktuelizovalo je ovo pitanje ne na nivou supstitucije tržišta u slučaju kada ono ne dovodi do Pareto efikasnosti, već na nivou poređenja jedne i druge varijante upotrebe i usmeravanja resursa.

Metodološki posmatrano, neophodno je uporediti teorijski model, koji pretpostavlja da država u slučaju postojanja tržišnih neuspeha može maksimizirati društveno blagostanje, sa teorijskim modelom slobodne privrede, baziranom na maksimizaciji individualne koristi i profita (Tullock, 1978). S jedne strane, tržišne sile ne mogu obezbediti adekvatnu ponudu određenih dobara. S druge strane, funkcionisanje decentralizovanih tržišnih mehanizama, u principu,

zahteva manju količinu potrebnih informacija za donošenje odluka na tržištu. S tim u vezi, potrebno je odgovoriti na sledeća pitanja: koje mehanizme maksimizacije društvenog blagostanja je moguće koristiti i da li je realno kontrolisati delovanje tih mehanizama?

INFORMACIONI PROBLEMI I KREIRANJE NETRŽIŠNIH REŠENJA

U postupku analize javnog sektora ključno pitanje odnosi se na problem prikupljanja i obrade informacija neophodnih za izbor načina na koji će država reagovati u konkretnom slučaju. Situacija u tom smislu principijelno je različita u odnosu na uobičajenu praksu u sferi privatnog preduzetništva. Analizirajući funkcionisanje tržišnih mehanizama, savremena ekonomska teorija ukazuje na to kako se u procesu delovanja tržišnog mehanizma javljaju realne pretpostavke na kojima svoje poslovanje baziraju pojedinačni ekonomski učesnici. Međutim, kada državna preduzeća proizvode dobra koja tržište ne može obezbediti, onda su, po pravilu, informacije o preferencijama tržišnih učesnika nepotpune ili izostaju. Postojeći metodi ispoljavanja individualnih "netržišnih" preferencija ne omogućavaju izradu mehanizama sposobnih da doprinesu povećanju alokativne efikasnosti.

Ukoliko bi učesnici ekonomskih procesa časno govorili o svojim preferencijama, to bi obezbedilo informacije neophodne za ostvarenje poboljšanja po Paretu. Međutim, bilo kakva sumnja u to da će ponuđena informacija biti korišćenja za poboljšanje po Paretu, uticaće na ljude da možda ponude netačne i nedovoljno pouzdane informacije (Tideman, 1997, 237). Ukoliko bi se, recimo, sprovela anketa grupe potencijalnih korisnika o njihovim preferencijama, a samim tim i o njihovoj graničnoj spremnosti za plaćanje, onda bi se, verovatno, utvrdilo da pojedinci imaju interesa da prikažu da je njihova granična korisnost od potrošnje date količine jednog dobra daleko manja, kako bi se smanjio iznos koji plaćaju za njegovo korišćenje. I suprotno, ukoliko ne bi plaćali, pojedinci bi preuveličavali svoju korisnost od javnog dobra.

Izgradnja puta je primer koji uzima G. N. Mankju (2004, 229) u nameri da ukaže na postojanje ozbiljnih poteškoća koje prate državu prilikom odmeravanja koristi i troškova vezanih za obezbeđenje javnih dobara. Kako on kaže, nije pouzdano ni jednostavno pitati ljude koliko bi vrednost pripisali budućem autoputu. Oni koji bi koristili autoput podstaknuti su da navedu preveliku vrednost koju bi stekli izgradnjom autoputa. Oni koji bi bili oštećeni izgradnjom autoputa imaju podsticaj da navedu prevelike troškove koje bi zbog toga snosili kako bi sprečili njegovu izgradnju. Ispada, dakle, da smo svi za bezbednije ulice, ukoliko ne moramo da snosimo troškove (Kitanović i ostali, 2011, 53). Kada je u pitanju Republika Srbija (RS), upečatljivo je da većina građana podržava postojanje javnog servisa, ali ne i plaćanje televizijske pretplate.

Prethodni problemi, po pravilu, rezultiraju brojnim poteškoćama kako u procesu prikupljanja i odgovarajućem korišćenju informacija o preferencijama tržišnih učesnika, tako i prilikom formiranja osnove na kojoj bi se bazirala državna aktivnost i procedura javnog izbora. A od preciznosti u identifikovanju individualnih, odnosno, društvene preferencije za javnim dobrom, zavisi da li će ponuđena količina javnog dobra biti blizu društveno optimalne.

Obezbeđivanje javnih dobara putem javnog sektora pravda se razlozima obezbeđivanja društveno optimalne količine ovih dobara. Međutim, upravo oni problemi koji tržište čine neefikasnim i koji predstavljaju argument u korist netržišnih rešenja, javljaju se i kod obezbeđivanja ovih dobara u javnom sektoru. Tu se misli, pre svega, na gotovo nerešive probleme prikupljanja informacija. Bez ispravne procene preferencija, ni decentralizovano tržište ni javni sektor, ne mogu da obezbede Pareto-optimalnu količinu javnog dobra.

Ispravna procena preferencija kada su u pitanju javna dobra prevashodno se tiče pitanja da li je moguće definisanje integralne društvene preferencije iz raznovrsnih individualnih preferencija. Neoklasična ekonomija je rešavanje ovog problema bazirala na maksimalnom uvažavanju tzv. utilitarne tradicije. U suštini, reč je o nastojanju da se izvedu konzistentne društvene preferencije na osnovu individualnih preferencija, i to agregiranjem ukupnog nivoa

korisnosti svih ljudi o kojima je reč. To automatski znači da nema nikakvih poređenja individualnih preferencija, pa je "ekonomija blagostanja" počivala samo na jednom osnovnom kriterijumu poboljšanja - Paretovom kriterijumu. Međutim, tu izostaju stavovi o raspodeli društvene korisnosti i svim ostalim faktorima koji nemaju uticaja na generisanje te korisnosti, zbog čega je ovakvo objašnjenje izloženo ostrim kritikama (Sen, 2004, 343).

Veliki doprinos analizi procesa kolektivnog odlučivanja i sistema društvenih preferencija dali su K. Arrow i J. Buchanan. K. Arrow je najpre izrazio sumnju u mogućnost formiranja agregatnih vrednosnih sudova o društvenom blagostanju, pitajući se da li postoji valjana procedura društvenog odlučivanja koja u razumnoj meri poštuje individualne vrednosti i preferencije?

U pokušaju da odgovori na ovo pitanje, K. Arrow navodi da za definisanje integralne društvene preferencije iz raznovrsnih individualnih preferencija nisu ispunjeni uslovi, posebno oni koji se odnose na poželjna svojstva glasačkog sistema. Obeležja kao što su jednoglasnost, tranzitivnost, nezavisnost od nebitnih alternativa i nepostojanje diktatora ne može zadovoljiti nijedan glasački sistem, što je u literaturi nazvano Arrow-a "teorema nemogućnosti" i bilo praćeno brojnim pokušajima verifikacije iznetih tvrdnji i dokaza (Geanakoplos, 2005, 212).

PROBLEM FINANSIRANJA JAVNIH DOBARA

Prilikom izučavanja mehanizama funkcionisanja javnog sektora, posebnu ulogu ima odgovor na pitanje koje se tiče mogućnosti pouzdanog finansiranja državnih mera vezanih za obezbeđenje javnih dobara. Klasičan pristup posvećen je, pre svega, problemu "pravdenog oporezivanja". Pretpostavlja se da suma poreza, koju snosi svaki učesnik u cilju obezbeđenja javnih dobara, treba da bude u direktnoj srazmeri sa individualnim preferencijama vezanim za ta dobra. Ovakvim pristupom se uobičajeni principi tržišnih odnosa među privatnim licima prenose na sferu državnih finansija, dok se porezi tretiraju kao

individualne, tj. personalizovane cene usluga koje pruža država, odnosno, državna preduzeća. No tada lica (ili preduzeća) koja ne dobijaju dovoljno koristi od funkcionisanja određenog javnog dobra, ili, pak, nisu saglasni sa preuzetim obavezama njihovog finansiranja, mogu odustati od uplate odgovarajućih poreza.

Ispostavlja se, dakle, da u samoj prirodi javnih dobara postoji protivurečnost (Petak, 2001, 18). Karakteristika neiscrpivosti, odnosno zajedničke ponude, podstiče sve pripadnike zajednice na saradnju po pitanju obezbeđenja javnih dobara. O kojim god javnim dobrima da se radi, svim članovima zajednice biće bolje ako doprinose stvaranju tih dobara. Istovremeno, nepostojanje efikasnih mehanizama isključivanja utiče na pojavu „slobodnih korisnika“, odnosno, onih koji koriste javno dobro, ali ne žele da učestvuju u njegovom finansiranju. Zato je obezbeđenje javnih dobara skopčano sa fudamentalnim principom – kako se gotovo ceo iznos državnog budžeta ostvaruje nedobrovoljnim putem, poreski obveznici u demokratskim državama žele da “osete” neposrednu povezanost između dela dohotka kojim plaćaju poreze i pripadajućim koristima koje dobijaju po osnovu potrošnje javnih dobara. Međutim, sve do aktuelnog vremena ostala su ozbiljna razmimoilaženja između preferencija poreskih obveznika i budžetske politike države. To se može protumačiti na način da naknada za korišćenje javnih dobara nije u direktnoj vezi sa obimom njihovog korišćenja. Umesto na tržištu, odluka o tome kolika će biti ponuda javnog dobra donosi se u političkoj sferi društvenog života. Stoga u većini demokratskih zemalja, građani ne mogu određivati vrstu javnih dobara koju žele, kao i njihovu količinu i kvalitet. Priroda javnih dobara je takva da pojedinac ima malo izbora u pogledu potrošnje, odnosno, mora prihvatiti datu količinu i kvalitet javnog dobra koja se nudi.

U osnovi konflikta između individualnih preferencija i državnih odluka u pogledu javnih dobara stoji, dakle, problem zajedničkog fonda. Naime, predstavnici izvršne vlasti mogu koristiti zajednički fond postupajući po svom nahođenju, odnosno, ignorišući interese korisnika dobara koji se finansiraju iz tog zajedničkog fonda. Zato se može reći da praktična

rešenja u domenu javnih dobara u nemalom stepenu zavise od političkog uređenja zemlje.

KOORDINACIJA, KONFLIKTI I ULOGA RENTIJERSKOG PONAŠANJA

Prema koncepciji društvenog blagostanja i drugih analognih teorijskih modela, država istupa u obliku jedinstvenog političkog instituta koji je ovladao monopolskim pravom korišćenja prinude na datoj teritoriji (Weber, 1958; 1921, 78). Kada se ima u vidu ekonomska sfera društvenog života, najpre se može pomenuti neoklasična definicija da je “Ekonomija nauka o ljudskom ponašanju kao odnosu između ciljeva i ograničenih resursa koji imaju mogućnost alternativne upotrebe” (Robbins, 1962, 16). Shvatanje o tome da se ekonomija bavi optimalnom upotrebom ograničenih resursa sadrži pretpostavku da kada se pronađe optimalno rešenje, tj. optimalna ekonomska politika, ona će biti i primenjena (Drazen, 2000). To znači da je ključni izazov ustanovljavanje optimalnih mera, a ne i realizacija istih, zbog čega se problem izbora odgovarajuće ekonomske politike svodi na tehnički problem.

Praksa, međutim, najčešće demantuje tezu o postojanju idealne države čiji predstavnici isključivo nastoje da ostvare interese građana. Najpre treba konstatovati da funkcionisanje države pretpostavlja izuzetno složen hijerarhijski sistem. Delovanje različitih, često prilično fragmentiranih nivoa vlasti (zakonodavne, izvršne, sudske), po pravilu, nije dovoljno koordinirano, dok u nekim slučajevima postoji direktna protivurečnost u procesu ostvarenja njihovih ciljeva i zadataka.

Pored objektivnih poteškoća koje prate proces organizovanja donošenja i sprovođenja državnih odluka, postoje i drugi razlozi poželjnog odsustva državne intervencije. Naime, postoji sumnja da primenjena makroekonomska politika neće odgovarati optimalnim rešenjima, ne zbog tehničkih ili informacionih ograničenja, već usled političkih prepreka. Političke prepreke odnose se na sukob individualnih interesa u društvu, kao i na neophodnost da se napravi jedinstveni društveni izbor u uslovima prisustva suprotstavljenih interesa. Najpre, oštre

protivurečnosti između izvršne i zakonodavne vlasti mogu rezultirati odsustvom jedinstvene strategije i, u tom smislu, optimalnog ekonomskog razvitka. Odgovarajuće "njihanje" privrednog sistema, pojačano uticajem političkih ciklusa i populističke politike, neizbežno povlači sa sobom dopunske troškove i snižavanje nivoa društvenog blagostanja.

U uslovima koji dopuštaju mogućnost sprovođenja legalnih tržišnih aktivnosti, konflikt regionalnih i drugih individualnih interesa mogao bi se regulisati ostvarivanjem komercijalne saglasnosti i odgovarajućim sistemom naknada i plaćanja po sistemu tzv. Kouzove teoreme. Naime, za razliku od države koja može da "otkaže", tržište je, kako smatra R. Kouz (Kouz, 1993, 142), sposobno da svaku inicijalnu alokaciju resursa prevede u Pareto optimum. Prema tom mišljenju, zainteresovane strane, između kojih postoje određeni problemi i sukobljeni interesi, mogu same doći do rešenja pregovaranjem, bez intervencije države. Uslov za to su jasno definisana svojinska prava i niski transakcioni troškovi.

Suština Kouzove teoreme ogleda se, dakle, u tome što naglašava vezu privatne svojine sa ostvarivanjem opštih društvenih interesa, iznoseći argumente protiv uplitanja države u rešavanje problema između ekonomskih subjekata. To se objašnjava činjenicom da uspešna realizacija svojinskih prava, zapravo, inicira individue da prilikom donošenja odluka o pokretanju ekonomskih aktivnosti imaju u vidu ukupne društvene troškove (Alchian & Demsetz, 1973, 24).

U političkoj sferi, međutim, ne postoji oslanjanje na funkcionisanje Kouzovih tržišnih mehanizama, koji obezbeđuju kretanje, tj. napredovanje ka optimalnom rešenju (Acemogly, 2003). Pomoću standardnih modela teorije igara nije teško pokazati da ravnoteža u smislu Neša u određenim situacijama pretpostavlja utvrđivanje neoptimalnog (srazmerno velikog) broja aktivnosti i relativno duge rokove uvođenja i funkcionisanja istih. U velikom broju slučajeva država potvrđuje navedenu tendenciju, šireći svoju aktivnost izvan optimalnih granica delovanja (Радыгин & Энтов, 2012, 12).

U okvirima savremene političke ekonomije je zato ponuđeno istraživanje o uticaju političkih ustanova na ekonomske ishode i rezultate, što, između ostalog,

podrazumeva i interesovanje vezano za pojavu neadekvatnih i "iskrivljenih" odluka zakonodavnih i izvršnih vlasti. Često se kroz donošenje takvih odluka realizuju aktivnosti usmerene na ostvarivanje određenih pogodnosti, odnosno sticanje profita mimo tržišta i tržišnih aktivnosti, što je u literaturi poznato kao traganje za rentom (*rent-seeking*). Prilike za sticanje rente javljaju se zahvaljujući zakonodavnoj aktivnosti države, tj. njenih tela, trgovinskim ograničenjima, subvencioniranju, regulaciji, preraspodeli itd.

Traganje za rentom jeste tipičan mehanizam nametanja partikularnih interesa kao društvenih (Prokopijević, 2000, 324) i, kao takvo, prilično je zastupljeno u domenu donošenja i sprovođenja zaštititnih mera u spoljnoj trgovini. Naime, postoje istraživanja koja pokazuju očiglednu inertnost i stabilnost rentnih dohodaka vezanih za sprovođenje protekcionističkih mera trgovinske politike (Krueger, 1990). Zahvaljujući takvoj situaciji smanjuje se konkurentnost na domaćem tržištu, sužava raznovrsnost ponude i smanjuje kupovna moć potrošača, koji teret visokih cena snose u dugom roku. Pored toga, protekcionizam ima negativan uticaj na raspodelu dohotka, jer dovodi do preraspodele dohotka od potrošača i nezaštićenih grana ka zaštićenim granama privrede.

Troškovi traganja za rentom mogu biti prilično visoki, i zavise od mnoštva faktora kao što su stepen regulacije privrede, pravna sigurnost, broj i struktura ograničenja i zabrana, običaji, nivo blagostanja itd. Neki modeli teorije igara, u kojima se izučava uticaj rentijerski orijentisanog ponašanja prilikom donošenja odluka u okviru različitih izbornih sistema, iznos renti dovode u vezu sa brojem političkih aktera koji učestvuju na izborima. Shodno tome, veličina ravnotežne rente suštinski zavisi od intenziteta konkurencije između različitih društvenih grupa na političkoj areni: sa umanjnjem broja kandidata na izborima pri određenim pretpostavkama neizbežno je uvećanje ranotežne rente koju prisvajaju akteri političkog života (Myerson, 1993). Visina renti i problemi rentno orijentisanog ponašanja povezani su i sa izborom između centralizovanih i decentralizovanih mehanizama regulacije. Što je sklonost riziku od strane učesnika privrednog procesa niža, to centralizovana alokacija resursa i državni aparat potražuju značajnije stimulacije za vladine činovnike i višu političku rentu,

što, sa svoje strane, uzrokuje dopunske troškove i vodi sniženju državnog blagostanja.

ULOGA POLITIČKOG PROCESA

Suštinski značaj za pojavu državnih neuspeha mogu imati obeležja političkog procesa, prevashodno ona vezana za način donošenja i kontrolu vladinih odluka. Najpre treba konstatovati da svetom političkih rešenja "gospodari" zasebna logika, zasnovana na obrazloženju predloženih mera, a što može prilično odstupati od strogih ekonomskih razmišljanja o uticaju istih na efikasnost funkcionisanja privrede i porast društvenog blagostanja.

Razmatrajući granice državne regulacije nije teško uočiti da u mnogim zemljama postoje prilično čvrste institucionalne veze između vlade i relativno manje efikasnih korporacija, prvenstveno onih koje se nalaze u državnom vlasništvu. Empirija pokazuje da su ta preduzeća, po pravilu, jako zainteresovana za različite forme centralizovane podrške. S druge strane, uticajnoj politici i visoko rangiranim državnim činovnicima u određenim situacijama može zatrebati aktivna podrška tzv. "svojih" kompanija.

Izmena opštih uslova privrednog razvitka može umanjiti potrebu za centralizovanom regulacijom. Međutim, birokratski aparat koji je u tom sistemu delovao, zainteresovan je da sačuva i proširi svoje nadležnosti i funkcije. Time se, s jedne strane, postiže dodatno osiguranje radnog mesta, a s druge strane, pokazuje sopstvena važnost. Kada birokrata zatraži povećanje broja zaposlenih, što se pravda preopterećenošću osoblja, poboljšanjem i povećanjem obima usluga, teško se može proveriti verodostojnost takvih tvrdnji. Za neke poslove nema egzaktnih pokazatelja, za druge ima više pokazatelja, te se često ocena o radu i efikasnosti nekog birokrate zasniva na intuitivnom utisku njegovih pretpostavljenih (Kitanović i ostali, 2011, 75). Rast birokratije je, dakle, endogeni proces po kome su birokratski aparat, administrativne ustanove i državna preduzeća potčinjeni zakonima funkcionisanja organizacije. U prirodi sistema jesu određeni ciljevi, ali i formiranje dopunskih strategija njihovog samoočuvanja.

Proces donošenja zakona i drugih državnih odluka prolazi kroz složenu i prilično razuđenu proceduru odlučivanja. U slučaju da neke političke snage i državni organi uskrate podršku donošenju određenih zakona, velika je verovatnoća pravljena izvesnih kompromisa u pravcu navodnog poboljšanja predloženih zakonskih rešenja. Kroz takvo političko usklađivanje i "doterivanje", između ostalog, može biti sužena sfera delovanja upravo onih mehanizama koji treba da "očiste put" u pravcu Pareto optimalnih izmena.

Kada je u pitanju proces donošenja političkih odluka, u teorijskim modelima savremene političke ekonomije pravi se razlika između političara i birokrata. Suština je da konkretno delovanje i jednih i drugih može poprimiti izvestan nivo samostalnosti u pogledu oficijelnog proglašavanja prioriteta državne politike. U vezi s tim, neizbežno je pokrenuti pitanje o optimalnom razgraničenju državnih funkcija između političara i birokrata, kao i odgovarajućim kriterijumima optimalnosti (Alesina & Tabellini, 2007). Iako se na birokrate često gleda kao na pouzdane i delotvorne izvršioce postavljenih zadataka koji deluju u okviru određene hijerarhije i u skladu sa tačno definisanim pravilima, oni *de facto* značajno utiču na politički proces. Razlog za to jeste taj što stranke dolaskom na vlast ne mogu neposredno da sprovedu svoje politike, već je sprovođenje političkih odluka u nadležnosti birokratije. Ispostavlja se, dakle, da je veliki deo administrativnog posla ostavljen državnim službenicima, zbog čega oni imaju značajnu slobodu u odabiru načina na koji će sprovesti političke odluke. Zato se može reći da delimično modifikovana šema tzv. principal-agent problema jeste primenljiva i u analizi funkcionisanja javnog sektora. Strukturu predloženog modela činili bi aktivna individua – birokrata, s jedne strane, i neki apstraktni politički insitut, koji se uzdiže nad njim i kontroliše ga – država (Banerjee, 1997). U takvom sistemu postoji svojevrсна asimetrična informisanost – birokrate su, po pravilu, bolje upućene u stvarne probleme nego što su to njihovi pretpostavljeni. To znači da mogu da manipulišu time koliko, kada i pod kojim uslovima svoje znanje stavljaju na raspolaganje pretpostavljenima. Kako političari odluke donose na osnovu raspoloživih informacija, to birokrate mogu značajno da utiču na sadržaj donetih odluka. Oni mogu da kontrolišu tok informacija i da

političarima plasiraju samo one informacije koje su u interesu birokratije.

Problem se, nažalost, ne svodi samo na asimetrično delovanje državnih činovnika. Ne manju ulogu u svemu tome ima i delovanje različitih društvenih slojeva i grupa, gde pojedine grupe mogu značajno uticati na sprovođenje državne politike. Naime, suštinsku ulogu u izboru makroekonomske strategije mogu imati politički razlozi taktičkog karaktera usmereni na "makimizaciju popularnosti". Pomenuta povezanost može rezultirati političkim ciklusom koji se zasniva na pretpostavci da partija koja se nalazi na vlasti u cilju uvećanja svojih šansi na reizbor izaziva pad nezaposlenosti, da bi, zatim, posle izbora odustala od delovanja usmerenih na povećanje zaposlenosti (Nordhaus, 1975). Sam proces promena u nivou zaposlenosti, aktuelni kreatori ekonomske politike sprovode monetarnom i fiskalnom ekspanzijom pre izbora, dok će inflacija početi da raste neposredno nakon izbora (Praščević, 1999).

Nije teško zaključiti da društveno-političko „manevrisanje“ u cilju ostvarivanja taktičkih ciljeva u mnogim slučajevima ne samo što uzrokuje tekuću privrednu nestabilnost, već može imati katastrofalne dugoročne posledice. Ekstremno uprošćavanje političkih argumenata još više sužava krug realnih mogućnosti za doslednu realizaciju dugoročne ekonomske strategije. U takvim okolnostima, odgovarajuće i sasvim obrazložljive mere vladine politike neretko gube sistematičnost i fundiranost, postajući irelevantne sa stanovišta ekonomske logike.

U sklopu ekonomskih istraživanja tokom 80-ih godina XX veka, naročita pažnja bila je posvećena suštinskim protivurečnostima u pretpostavkama, na kojima se bazira teorija funkcionisanja javnog sektora. S jedne strane, opštepriznata teorija u svom opisu delovanja tržišnih učesnika polazi od standardne ciljne funkcije karakteristične za interese tzv. „ekonomskog čoveka“. S druge strane, kao učesnici netržišnih operacija obično figurišu subjekti koji nemaju sopstvene privatne interese u obavljanju tih poslova, i pri tom ne postoji bilo kakva sumnja u njihove profesionalne sposobnosti.

Izučavanje složenog kompleksa motiva, kojima se u svom delovanju rukovode predstavnici vlasti i državni činovnici, vodi zaključku da razradu

strategija i realizaciju državnih funkcija pomenuti subjekti ne ostvaruju uvek savesno i profesionalno. Kako u obavljanju poverenih poslova oni mogu imati sopstvene interese, kao polazna hipoteza uzima se to da birokrate, kao i akteri u privatnom sektoru, deluju racionalno rukovodeći se sopstvenim interesima (Niskanen, 1971). Na ovaj način afirmiše se ekonomija javnog izbora kao relativno nova nauka nastala iz dve etablirane nauke – političke teorije i ekonomije. Ona se bavi svrsishodnošću primene ekonomske analize na političko odlučivanje (Buchanan & Tullock, 1962, 7), nastojeći da metodološke pretpostavke ekonomske nauke primeni na proces donošenja kolektivnih odluka, gde su osnovni učesnici političke partije, birači, političari, interesne grupe i birokratija.

Rentijerski rukovođeno ponašanje političkih činilaca i činovnika dobija na intenzitetu sa širenjem nadležnosti države, kada jedno od sredstava konkurencije među privatnim preduzećima postaje veza sa strukturama vlasti. Tako građani odnosi između države i privrednih subjekata, po pravilu, još više ograničavaju efikasnost funkcionisanja državnih organa u sferi privređivanja. Učinak državne birokratije, između ostalog, dovodi se u vezu i sa postojanjem različitih prioriteta privredne delatnosti u državnom i privatnom sektoru. Dok je privatni vlasnik neposredno zainteresovan za ekonomiju resursa, rukovodioci državnih organa i kompanija nastoje da ne dozvole da im neki deo pripadajućih budžetskih sredstava ostane neutrošen, odnosno, bude iskorišćen za druge namene.

Što je širi obim državnih nadležnosti i operacija, odnosno, veći obim proizvodnje u državnom sektoru, to značajniju ulogu mogu imati troškovi delegiranja nadležnosti, što uključuje i tzv. X-neefikasnost (Vining & Weimer, 1990). Radi se o neefikasnosti uzrokovanoj slabljenjem konkurentskih mehanizama i tržišne discipline, što dovodi do toga da skoro svi troškovi kompanija poprimaju karakter opravdanosti u pravcu optimizacije ciljnih funkcija.

Među važnije faktore koji utiču na snižavanje efikasnosti rada državnih organa svakako spada i izrazita nesklonost riziku od strane tipičnog državnog činovnika. Kako kriterijumi ocenjivanja posledica netrivijskih rešenja mogu biti prilično rastegljiviji, verovatnoća nepovoljnih ishoda suštinski se povećava.

To potiskuje korisne inicijative od strane činovnika, i uzrokuje prethodna preispitivanja, usaglašavanja i pokretanja brojnih osiguravajućih procedura, što u principu dovodi do odugovlačenja donošenja odluka, ograničavajući njihovu delotvornost.

Monopolski položaj mnogih vladinih tela i državnih organa i odsustvo tržišne konkurencije ne znači da nema suparničkih odnosa među tim zasebnim, formalno potpuno razdvojenim kolektivitetima. Težeći da prošire svoju delatnost i uticaj u uslovima ograničenih budžetskih resursa, mnogi državni organi i njihovi rukovodioci nastoje da "otesne" svoje planove ili da "progutaju" ostala državna tela i organizacije. Na taj način unutrašnji međusobni konflikti ograničavaju mogućnosti koordiniranog državnog delovanja, snižavajući efikasnost i učinak državne politike. Imajući u vidu posebnu ulogu države u savremenoj ekonomiji, moguće je pretpostaviti da korupcija, birokratska rutina i protivurečnosti unutar aparata izvršne vlasti postaju ne manji problem od odsustva koordinacije, s kojom se obično povezuju mnogi tržišni nedostaci (Радыгин & Энгов, 2012, 19).

REGULATORNA FUNKCIJA DRŽAVE

Ipravno određivanje prema državnim nedostacima može se, između ostalog, tumačiti i u kontekstu potrebnih uticaja u pravcu onemogućavanja nastanka tržišnih nedostataka, a samim tim i potonjih "otkaza" države u nastojanjima da posledice tih nedostataka otkloni ili umanji. Kako su tržišni nedostaci, prema institucionalnim shvatanjima, posledica neefikasnog institucionalnog uređenja, to je potrebno da se država aktivira na planu donošenja i primene zakona u oblasti zaštite svojine, sprovođenja ugovora i garantovanja prava investitora. Ispostavlja se, dakle, da što je tržište manje savršeno to je uloga države i njenih institucija veća, pri čemu je bitno da državne institucije budu efikasne u ispunjavanju glavnih ciljeva tržišne ekonomije (Leković, 2012, 70).

Pomenuti pristup ne zastupa aktivnu intervenciju države u kejnzijanskom i marksističkom smislu, sa namerom da država preuzme neke ingerencije tržišta. Ne polazi se od tržišta i države kao antipoda, već od paradoksalne pretpostavke da je za normalno

funkcionisanje i zaštitu instituta privatne svojine i tržišta potreban mehanizam koji se zasniva na principima centralizovane i kolektivne svojine. Ovakvo poimanje odnosa između tržišta i države nije strano ni F. A. Hajek-u, kada tvrdi da "u meri u kojoj želimo da se koristimo uslugama tržišnih sila - a to, nesumnjivo moramo činiti ako želimo da očuvamo svoj životni standard - racionalna ekonomska politika se mora ograničiti na stvaranje uslova u kojima će tržište što bolje funkcionisati" (Hajek, 2001, 137). Ispostavlja se, dakle, da je najbolje profilisati komplementaran odnos tržišta i države, gde je poželjno intenziviranje državnih aktivnosti na polju uspostavljanja institucionalnog okvira, kao i značajno reduciranje direktnog, personalnog mešanja u tokove privređivanja. Posmatrano sa stanovišta psihološke nauke, reč je o fenomenu samoidentifikacije države kao regulatora, koji je, po svemu sudeći, u mnogim zemljama poprimio karakter hroničnog problema (Радыгин & Энгов, 2012, 20). Tako nepovoljan scenario u značajnoj meri je povezan sa neadekvatnošću stabilizirajućih mehanizama i političkih instituta kojima bi se obezbedila ravnoteža između ciljeva države i ciljeva njenih agenata. Ono što je još problematičnije u tom smislu jeste to što se od države očekuje da napusti poziciju generalnog menadžera i redistributera u privredi, i prevashodno postane kreator instituta tržišne privrede i čuvar "pravila igre" (Sekulović, 2004, 114).

RELEVANTNOST EMPIRIJSKIH ISTRAŽIVANJA DRŽAVNIH NEUSPEHA

Među ekonomistima je široko rasprostranjeno mišljenje da su državni neuspesi bukvalno srasli sa organizacijom države i njenim ustrojstvom, i da su, kao takvi, neraskidivi, integralni deo funkcionisanja državnog poretka. Utisak je da i najširi slojevi stanovništva imaju stav o tome da su troškovi državne intervencije, po pravilu, nerealno visoki, i da tržišne neuspehe države ne uklanjaju uspešno i besplatno. Iako adekvatnost poimanja, prosuđivanja i zaključivanja građana o neefikasnom delovanju države ne treba nimalo osporavati i potcenjivati, predstavnici društvenih nauka su se potrudili da svojim empirijskim istraživanjima potkrepe tezu o

postojanju državnih neuspeha. U tom smislu, poželjno je izdvojiti doprinos nekoliko teorijskih usmerenja, od kojih su neka uticajna među političkim naukama, dok su druga bliža ekonomskoj nauci. Tako se, na primer, pozitivistička škola iz Ročestera, čiji je utemeljivač V. Rajker, bavila istraživanjem izbora, stranačkih strategija, stvaranja koalicija, birokratskog ponašanja i tome slično (Rowley, 2008, 3-29). Značajan doprinos empirijskoj verifikaciji vezanoj za postojanje trgovanja na političkom tržištu vezuje se za G. J. Stigler-a (Stigler, 1971, 3-21), predstavnika tzv. čikaške škole. Unutar virdžinijske škole nastao je čitav niz studija protiv državne intervencije u privredi. Predvođeni J. Buchanan-om i G. Tullock-om, oni iznose činjenice koje ukazuju na odsustvo altruističkih motiva kod učesnika na političkom tržištu, misleći na izvršnu vlast, birokratiju, interesne grupe, zakonodavna tela, sudstvo i tome slično. U svojim kritikama "političkih tržišta" i neuspeha političkog delovanja, upozoravaju na problem trgovine glasovima. Teško je ignorisati činjenice o tome kako pojedinci mogu glasati protiv svojih preferencija, odnosno, za ono sa čime se ne slažu, ukoliko za uzvrat neko podrži njihov predlog (Buchanan & Tullock, 1962, 43-46).

Budući da je traganje za rentom jedan od fundamentalnih koncepata kojim se ukazuje na državne nedostatke, indikativna su empirijska istraživanja koja pokazuju da traganje za rentom predstavlja karakteristiku svakog političkog sistema (Hindmoor, 2006, 161). Gotovo je nemoguće pronaći društva u kojima, na ovaj ili onaj način, nije prisutno traganje za rentom. Prema R. Posner-ovom istraživanju, tokom 1970-ih godina troškovi traganja za rentom u SAD iznosili su 3% tadašnjeg američkog nacionalnog dohotka. Logično je pretpostaviti da su ovi troškovi viši u zemljama u kojima je korupcija raširenija, i u načelu odnose između 5% i 40% nacionalnog dohotka (Posner, 1975, 807-827).

Postojanje državnih neuspeha, između ostalog, može se dovesti u vezu i sa problemom kolektivnog delovanja. M. Olson-ova ideja po kojoj svako kolektivno delovanje sa sobom povlači problem "slobodnog korisnika", u praksi je praćeno brojnim poteškoćama povezanim sa motivisanjem članova društvenih grupa na aktivnije učesće u pravcu ostvarenja ciljeva tih grupa. Upravo to je, prema M. Olson-ovim istraživanjima, karakteristika

procesa obezbeđenja javnih dobara i delovanja radničkih sindikata (Olson, 1965, 12, 66).

ZAKLJUČAK

Na osnovu razmatranja koncepcija i modela koji opisuju državne neuspehe, mišljenja eminentnih ekonomista, ponuđenih empirijskih podataka, kao i logičkih zaključaka i obrazloženja, može se reći da je potvrđena hipoteza po kojoj aktivnosti države usmerene na korekciju tržišnih neuspeha često mogu prouzrokovati lošije stanje u odnosu na ono koje bi bilo u slučaju odsustva tih istih aktivnosti. Pri tom je ukazano na to da nije poželjno biti isključiv u pretpostavci po kojoj svako prisustvo države u ekonomiji, po pravilu, donosi samo štetu, niti da su svi politički akteri i državni činovnici skloni korupciji i rentijerskom ponašanju. Istraživanja državnih neuspeha ne treba svesti samo na popularno otkrivanje odnosa, odnosno, suprotstavljanje države i tržišta. Apsolutno je neprihvatljivo bilo kakvo uprošćavanje istraživanja na pozicijama tržišnog ili, naprotiv, državnog fundamentalizma.

Dugo vremena ekonomska teorija nije posvećivala dovoljno pažnje i prostora proučavanju ekonomskih tokova koji su posledica uzajamnog dejstva različitih socijalnih i političkih faktora. U kontekstu međusobnih veza i odnosa, politički proces neretko je ovladavao sopstvenom logikom, koja u mnogim slučajevima nije odgovarala stavovima optimizirajućih ekonomskih mehanizama. Učesnici političkog života i državni službenici često se nisu rukovodili kriterijumima i motivima ostvarivanja ekonomske efikasnosti. U vezi s tim, razmere privredne neefikasnosti i rasipništva bivale su višestruko pojačavane neadekvatnim delovanjem političkih struktura, nesavršenom koordinacijom rada višestrukih nivoa vlasti, nedovoljnom transparentnošću prilikom donošenja odluka u okvirima neusklađenog i neretko rentijerski motivisanog ponašanja birokratije.

Pomenute konstatacije i stavovi mogu poslužiti kao dobra osnova za analizu uzajamnog dejstva države i tržišta u sistemu odnosa privređivanja. Zajedno s tim stvaraju se uslovi za ispravno poimanje državnih nedostataka. Pri tom je posebno važno to što je, uporedo

sa konstatacijom standardne ekonomske teorije o postojanju tržišnih i državnih nedostataka, neophodno potpunije teorijsko obrazloženje uzajamnog delovanja centralizovanih i decentralizovanih sistema regulacije. U tom smislu, potrebno je podržati interdisciplinarni pristup u procesu istraživanja prednosti i nedostataka pomenutih mehanizama, koji istovremeno postulira na shvatanjima ekonomske, političke i sociološke nauke.

Razmere državnih nedostataka zavise kako od obima državne aktivnosti, tako i od forme političke organizacije države, posebno političke kulture, stepena demokratizacije društva i strukture delovanja društvenih instituta. Posmatrano sa aspekta Republike Srbije, pouzdano se može tvrditi da je ona, kao zemlja u tranziciji, dodatno izložena brojnim problemima vezanim za aktiviranje i sprovođenje državne intervencije. Republika Srbija se danas suočava sa brojnim uzrocima državnih neuspeha, što je praćeno negativnim posledicama po efikasnost privrede, životni standard stanovništva, funkcionisanje države itd. Na delu je svakodnevno potvrđivanje neefikasnosti mehanizma kolektivnog odlučivanja, što je praćeno neodgovarajućom koordinacijom između pojedinih nivoa i delova državne administracije. Kontrola donetih mera otežana je, pošto je njihovo sprovođenje, po pravilu, prosleđeno državnim službama i organima nižeg hijerarhijskog nivoa. Skupština Republike Srbije retko dobija pouzdane povratne informacije o sprovođenju donetih odluka, zbog čega ne može da pravovremeno reaguje i prilagođava svoje odluke. Ekonomska neefikasnost i brojni problemi sa kojima se susreće veliki broj javnih preduzeća potvrđuju tezu o nepostojanju ugrađenih mehanizama koji bi osigurali Pareto-efikasnu alokaciju resursa.

RS je, svakako, reprezentativni primer kada je u pitanju nepostojanje neposrednih pokazatelja uspešnosti rada državnih organa i javnih službi. Obično se pretpostavlja da je vrednost javnih dobara i usluga jednaka državnim rashodima potrebnim za funkcionisanje državnih preduzeća koja obezbeđuju ta javna dobra. Aktuelni problemi vezani za budžetski deficit i plan najavljenih ušteda nedvosmisleno potvrđuju da u javnom sektoru ne postoji potrebna veza između državnih troškova i prihoda, zbog čega se povećava prostor za neadekvatnu alokaciju resursa i pojavu nepotrebnih troškova.

Nepostojanje neposrednih mera uspešnosti državnih činovnika doprinosi nekvalitetnom i nepravovremenom obavljanju dužnosti, stvarajući plodno tlo za širenje korupcije. Svedoci smo brojnih, gotovo svakodnevnih afera zloupotrebe službenog položaja vezanih za poslovanje javnih preduzeća i državnih organa u RS. Gorka spoznaja činjenica o nesavesnom ponašanju nemalog broja rukovodilaca javnih preduzeća i državnih činovnika svakako doprinosi afirmaciji teorije javnog izbora i njene temeljne pretpostavke o tome da se učesnici u političkoj sferi društvenog života ponašaju tako što donose odluke sledeći sopstvene interese.

Analiza državnih neuspeha, na teorijsko-metodološkom nivou i iz ugla funkcionisanja domaće privrede, nosiocima ekonomske politike treba da posluži kao relevantan izvor informacija za vođenje ekonomske politike i kreiranje instituta tržišne privrede. Ukoliko bi nosioci ekonomske politike u RS na pravi način pronikli u fenomenologiju državnih nedostataka, stvorili bi se uslovi za donošenje adekvatnih mera na osnovu kojih bi se izračunala efikasnost javnih preduzeća, efikasnost konkretnih državnih aktivnosti i, u skladu s tim, definisao poželjni kvalitet javnih dobara. Da bi se to ostvarilo, potrebno je uvažiti i adekvatno vrednovati socijalnu dimenziju realnih životnih prilika, i zajedno s tim afirmisati politiku efikasne države, a sve to nasuprot ideologiji sveprisutne države koja uvek interveniše povodom tržišnih nedostataka i, političarima jako primamljive, koncepcije „države radi države“.

REFERENCE

- Acemogly, D. (2003). Why Not a Political Coase Theorem? *Journal of Comparative Economics*, 31, 620-659.
- Alchian, A., & Demsetz, H. (1973). The Property Right Paradigm. *The Journal of Economic History*, 33(1), 16-27.
- Alesina, A., & Tabellini, G. (2007). Bureaucrats or Politicians? *American Economic Review*, 97, 169-179.
- Banerjee, A. (1997). A Theory of Misgovernance. *Quarterly Journal of Economics*, 112(4), 1289-1332.

- Bozeman, B. (2002). Public – Value Failure: When Efficient Markets May nor Do. *Public Administration Review*, 62(2), 145-161.
- Buchanan, J., & Tullock, G. (1962). *The Calculus of Consent: Logical Foundations of Constitutional Democracy*. USA: University of Michigan Press.
- Drazen, A. (2000). *Political Economy in Macroeconomics*. New Jersey: Princeton University Press.
- Geanakoplos, J. (2005). Three brief proofs of Arrow's Impossibility Theorem. *Economic Theory*, 26, 211-215.
- Gunning, P. (2002). *Understanding Democracy: An Introduction to Public Choice*. <http://www.fortunecity.com/meltingpot/barclay/212/votehtm/cont.htm>.
- Hajek, F. A. (2000). Ekonomija, nauka i politika. *Ekonomski anali*, 44(147-148), 126-155.
- Хайек Ф. (2006). *Право, законодательство и свобода*. Москва, Россия: ИРИСЭН, Мысль.
- Hindmoor, A. (2006). *Rational Choice*. UK: Palgrave Macmillan.
- Kitanović, D., Golubović, N., Petrović, D., i Džunić, M. (2011). *Savremena politička ekonomija*. Niš, Srbija: Ekonomski fakultet.
- Коуз, Р. (1993). *Фирма, рынок и право*. Москва, Россия: Дело.
- Krueger, A. (1990). Government Failures in Development. *The Journal of Economic Perspectives*, 4(3), 9-23.
- Lekovic, V. (2012). Trust as an institutional factor of economic success, *Economic Horizons*, 14(2), 65-78, doi:10.5937/ekonhor1202063L
- Mankju, G. N. (2004). *Principi ekonomije*. Beograd, Srbija: Ekonomski fakultet
- Myerson R. (1993). Effectiveness of Electoral Systems for Reducing Government Coorruption: A Game Theoretic Analysis. *Games and Economic Behavior*, 5, 118-132.
- Niskanen, W. (1971). *Bureaucracy and Representative Government*. Chicago: Aldine-Atherton.
- Nordhaus, W. D. (1975). The Political Business Cycle. *Review of Economic Studies*, 42, 169-190.
- Olson, M. (1965). *The Logic of Colective Action*. Harvard University Press.
- Petak, Z. (2001). *Javna dobra i političko odlučivanje*. Zagreb, Hrvatska: Fakultet političkih znanosti.
- Pigou, A. (1932). *The Economics of Welfare. National Dividend*. London, UK: MacMillan.
- Posner, R. (1975). The Social Costs of Monopoly and Regulation. *Journal of Political Economy*, 83(4), 807-827.
- Praščević, A. (1999). Teorija političkih ciklusa u makroekonomiji. *Ekonomski anali*, 43(142), 35-53.
- Prokopijević, M. (2000). *Konstitucionalna ekonomija*. Beograd, Srbija: E-Press.
- Радьгин, А., & Энтов, Р. (2012). Провалы государства: теория и политика. *Вопросы экономики*, 12, 4-30.
- Robbins, L. (1962). *The Nature and Significance of Economic Science*. London, UK: MacMillan.
- Rowley, C. K. (2008). Public Choice and Constitutional Political Economy. In C. K. Rowley & F. Schneider (Eds.), *Readings in Public Choice and Constitutional Political Economy* (pp 3-30). Springer Science + Bussines Media LLC.
- Sekulović, M. (2004). *Ogledi o tranziciji*. Niš, Srbija: Ekonomski fakultet.
- Sen, A. (2004). Racionalnost i društveni izbor. *Ekonomski anali*, 44(160), 221-253.
- Stigler, G. J. (1971). The Theory of Economic Regulation. *The Bell Journal of Economics and Management Science*, 2(1), 3-21.
- Tideman, T. (1997). *Voting and the Revelation of Preferences for Public Activities/Perspectives on Public Choice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tullock G. (1978). Welfare Effects of Sales Maximization. *Economic Inquiry*, 16, 113-118.
- Tullock G., Seldon. A., & Brady, G. (2002). *Government Failure: A Primer in Public Choice*. Washington, DC: Cato Institute.
- Vining, A., & Weimer, D. (1990). Government Supply and Government Production Function: A Framework Based on Contestability. *Journal of Public Policy*, 10, 1-22.
- Weber, M. (1958; 1921). *From Max Weber*. Oxford, UK: Oxford University Press.
- Wolf, C. (1979). A Theory of Nonmarket Failure. *Journal of Law and Economics*, 22(1), 107-139.

Primljeno 29. maja 2013,
nakon revizije,
prihvaćeno za publikovanje 26. avgusta 2013.

Dragan Petrović je vanredni profesor na Ekonomskom fakultetu Univerziteta u Nišu, na nastavnom predmetu Politička ekonomija. Doktorirao je iz oblasti institucionalne ekonomije, na Ekonomskom fakultetu Univerziteta u Nišu. Osnovne oblasti naučnog istraživanja su relevantna pitanja institucionalne ekonomije, ekonomskog sistema i ekonomske politike.

THE KEY THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS OF THE STATE FAILURES IN THE CONTEMPORARY ECONOMY

Dragan Petrovic

Faculty of Economics, University of Nis, Nis, Serbia

The subject of this paper is to analyze the evolution of approaches to the problem of the "state failure". This phenomenon arose from the concept of "market failures", which in economic theory can be seen in the context of searching for new strategies of the political and economic mechanisms of resource allocation. In this regard, special attention will be focused on the identification of the components of the institutional impact on the efficiency of economic processes, which first involves a general review of the role of the state in the economy. A multidisciplinary approach to the study of such a complex issue requires, among other things, that all information problems in the analysis of the economic functions of the public sector be taken into consideration, that the possibilities of financing public policy measures be appreciated, that the role and influence of the political process and the rent-oriented behavior of public officials be adequately evaluated, and ultimately that an attempt to identify the negative external effects caused by the absence, but also by the presence, of the state coordination in the economy be made.

Keywords: state failures, the theory of public choice, the mechanism of collective decision making, informational problems

JEL Classification: D72, D73, D74, H41